

บทที่ ๔

การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสำหรับเด็กปฐมวัยในโรงเรียน อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์

๔.๑ การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสำหรับเด็กปฐมวัย

การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สัมพันธ์กับการทำงานของสมอง มีลักษณะ ๕ ประการ คือ ภาวะอารมณ์เหมาะสม เชื่อมโยงกับชีวิตจริง มีบรรยากาศการเรียนรู้ที่เหมาะสม มีสมาธิ มีการฝึก และการทบทวนอย่างเหมาะสม การกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความจำแบบถาวร ผ่านการดูภาพฟังเสียงและให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในสถานการณ์อื่นๆการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ครอบคลุมกับศักยภาพทั้ง ๘ ด้าน คือ การเคลื่อนไหว ภาษาและการสื่อสาร การรู้จักเหตุผล มิติสัมพันธ์ ดนตรีและจังหวะ การมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นการรู้จักตนเอง และการมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยเปิดกว้างให้เด็กเรียนรู้ได้ทุกเรื่อง ด้วยการปฏิบัติหรือลงมือทำด้วยตัวเอง ผู้เรียนได้เรียนรู้แบบร่วมมือ และเรียนรู้แบบบูรณาการ การจัดการเรียนรู้ตามหลักจิตวิทยาพัฒนาการเด็กตามวัย เน้นให้คิดคำนึงว่าเด็กควรได้รับการพัฒนาให้สมบูรณ์ทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจอารมณ์ สังคม และสติปัญญา ผ่านการเรียนรู้ที่ได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ในการเรียนรู้ การใช้ภาษาในการสื่อสาร ได้ตามวัย การเรียนรู้ผ่านการเล่น ซึ่งเป็นความต้องการธรรมชาติของเด็กวัยนี้ และจัดให้เด็กได้เรียนรู้ตามความต้องการส่วนบุคคล ส่วนการปรับพฤติกรรมเด็กให้พึงประสงค์ ต้องอบรมด้วยความรัก ความเข้าใจ เอาใจใส่ เมตตา อาหาร อย่างถูกวิธี ถูกจังหวะ ไม่ตึงไป หย่อนไป หยัดหยุ่นเป็น เข้าใจความจริงของเด็ก ควรทำความเข้าใจความจริงของเด็ก ๓ ประการ คือ (๑)เข้าใจพัฒนาการทั้ง ๔ ด้าน และหน้าต่างแห่งโอกาสการเรียนรู้ของเด็ก เพื่อช่วยให้ผู้ใหญ่ได้ช่วยหากิจกรรมให้เด็กได้ทำให้สอดคล้องกับช่วงหน้าต่างแห่งโอกาสการเรียนรู้ (๒) เข้าใจธรรมชาติของเด็กแต่ละกลุ่ม เพื่อจะเฝ้าสังเกตการเรียนรู้จักเด็กตามจริต ๖ (ราคะจริต โทสะจริต โลภะจริต พุทธะจริต สัทธาจริต วิตกจริต) หรือรู้จักตามธาตุธรรมชาติทั้ง ๔ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) (๓) เข้าใจความสนใจ ความต้องการเด็กรายบุคคล ซึ่งผู้อบรมเลี้ยงดูเด็กต้องใช้เวลาตัวเองได้อยู่กับเด็ก เพื่อจะเฝ้าสังเกตการณ์เรียนรู้ และทำความเข้าใจลักษณะนิสัยวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของเด็กแต่ละคน ด้วยการปฏิบัติตนตามหลักที่กล่าวว่า”ห่างเพื่อนเห็นเฝ้าสังเกตด้วยการปล่อยวางอคติ และจัดการใจตัวเองก่อนที่จะเข้าไปจัดการเด็ก” ในลักษณะที่ไม่ให้เป็นไปตามอยาก (ตัณหาของเรา) และเข้าใจว่าเด็กแต่ละคนจะสามารถพัฒนาตนเองได้ทุกคนแต่เด็กแต่ละคนจะมีพัฒนาการเร็วช้าต่างกัน ขึ้นอยู่กับกรรมพันธุ์ และความถี่ของประสบการณ์ที่ได้รับ การฝึกฝน ส่วนสมาธิในการเรียนรู้ สามารถพัฒนาได้ หากผู้ใหญ่รู้จักนำกิจกรรมที่เด็กชอบหรือสนใจมา ให้เรียนรู้ หรือจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่น่าสนใจ มีอุปกรณ์การเรียนรู้ที่หลากหลาย ที่ช่วยให้เด็กมีความจดจ่ออยู่กับกิจกรรมได้นานขึ้น

การจัดการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา จำเป็นต้องฝึกให้เด็กรู้จักใช้อายตนะทั้ง ๖ ให้เป็น ไม่ให้หยุดชะงัก หรือติดตันแค่ระดับความรู้สึกชอบ ไม่ชอบเท่านั้น แต่ควรใช้ไปในทางที่ได้

ประโยชน์ได้เรียนรู้ รู้เห็นปัจจัยที่ทำให้ทุกข์และไม่ทุกข์ได้ (อินทรีภาวนา) ทั้งนี้เด็กทุกคนจะมีสัญชาตญาณความมีตัวตน เริ่มยึดว่าเป็นทุกอย่างมีตัวตนถาวร ซึ่งเป็นต้นตอกล่าวไปสู่ความเป็นพุทธะด้วยการให้ผู้ใหญ่ที่มีสัมมาทิฐิได้นำเสนอโลกแห่งความเป็นจริงให้เด็กรู้ที่ละนิดโดยเริ่มจากเรื่องใกล้ตัวเพื่อให้เด็กซึมซับและมีประสบการณ์ตรงว่า ทุกอย่างมันมีธรรมชาติที่แท้จริงเป็นไปกฎไตรลักษณ์ กฎแห่งกรรม กฎที่แก้ปัญหา และแสดงให้เด็กเห็นว่าควรใช้อย่างไรทั้ง ๖ (ศีล สมาธิ ปัญญา) โดยเริ่มจากรู้จักควบคุมกาย วาจา ให้อยู่ในวินัยที่ดีงาม (ศีล) ได้โดยกัลยาณมิตรผู้ประพฤติตามหลักอริยมรรคเป็นผู้นำเป็นแม่พิมพ์ให้เด็กได้เลียนแบบและเรียนรู้ พัฒนาสมาธิด้วยการหางานหรือกิจกรรมที่เด็กมีความสนใจให้สม่ำเสมอ ตามหลักอิทธิบาท ๔ (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมวสา) เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการเหมาะสมทั้ง ๔ ด้าน (กาย จิต-อารมณ์ สังคม ปัญญา) ตามหลักภาวนา ๔ (กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา ปัญญาภาวนา) ดังนั้น สิ่งที่เราควรให้ความสนใจในการเรียนรู้ให้เด็ก คือ การจัดประสบการณ์ตรงให้เด็กได้ลงมือทำและฝึกใช้อย่างไรทั้ง ๖ ให้ถูกต้อง (ตาหู ฟัง กายสัมผัส ลิ้นรับรู้ รส จมูกดมกลิ่น จิตรับรู้ความรู้สึกอารมณ์) โดยสร้างแรงจูงใจให้เด็กอยากเข้ามาสัมผัสเรียนรู้ในเรื่องหรือสื่อที่ครูนำเสนอรวมทั้งพฤติกรรมของผู้ใหญ่ที่ดูแลเด็ก ก็เป็นสิ่งแวดล้อมสำคัญที่เด็กมักจะเลียนแบบพฤติกรรมและความรู้สึก โดยเด็กจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดต่อเมื่อมีความรู้สึกดี ผ่อนคลาย มีความสุข และรู้สึกสนุกสนานที่จะได้เรียนรู้ และสอดคล้องกับความต้องการหรือเป็นเรื่องที่มีความหมายต่อเด็ก ทั้งรูปแบบการเรียนรู้ควรมีลักษณะเป็นการเรียนรู้อย่างบูรณาการในทุกวิชา และสามารถนำประสบการณ์นั้นมาใช้ในชีวิตจริงได้(เชื่อมโยงกับชีวิตจริง) โดยควรให้ความสำคัญต่อกระบวนการทำงานมากกว่าผลงานของเด็กและหาวิธีการให้เด็กรับผิดชอบต่องานของตนเองจนประสบความสำเร็จได้ด้วยตนเอง ทั้งหมดนี้เพื่อบ่มเพาะความมุ่งมั่นทำดี และสร้างให้เด็กมีทัศนคติที่ดีต่อตัวเอง เป็นสำคัญ

การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสำหรับเด็กปฐมวัย ต้องให้ความสำคัญ ในเรื่องคุณธรรม การมีวินัย และการพัฒนาตนเอง โดยการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า อันเนื่องมาจากเด็กปฐมวัยนี้มีธรรมชาติของการเรียนรู้ผ่านการเรียนแบบ ซึมซับพฤติกรรมและความคิดจากบุคคลรอบข้าง ดังนั้นหากต้องการให้เด็กปฐมวัยมีพฤติกรรมที่ดี มีความคิดดี มีจิตใจดี ทำดี บุคคลรอบข้างเด็กปฐมวัยควรพัฒนาตนเองให้มีคุณลักษณะและแสดงบทบาทดังต่อไปนี้

๑. การมีคุณธรรมในความเป็นแม่ เนื่องจากเด็กปฐมวัยที่ยังต้องการความรัก ความอบอุ่นจากแม่มาก ดังนั้น ผู้มีหน้าที่ดูแลอบรมพัฒนาเด็ก ควรมีคุณธรรมเป็นแม่ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ที่ตั้งบนพื้นฐานความเข้าใจธรรมชาติของเด็ก และเข้าใจความจริงของโลก โดยหลักพรหมวิหาร ๔ ประกอบด้วย (๑) เมตตา คือ การปรารถนาให้เขามีความสุข ด้วยการให้เวลาอยู่ดูแล ให้ความรัก ความอบอุ่น ทั้งในยามสุข และในยามเศร้าหรือท้อแท้ (๒) กรุณา คือ คอยช่วยเหลือประคับประคองให้เด็กเกิดความก้าวหน้าในการช่วยเหลือตนเองได้ทีละเล็กละน้อย (๓) มุทิตา คือ การรู้จักชื่นชมยินดี เมื่อเขาประสบความสำเร็จด้วยความเพียรอย่างถูกต้อง (๔) อุเบกขา คือ การรู้จักวางใจให้สงบ ปล่อยวาง เมื่อเขาต้องเจอบทเรียนชีวิตที่เกิดจากการกระทำหรือวิบากกรรมเก่าของเขา โดยต้องปล่อย让他เผชิญปัญหา อุปสรรค และฝึกฝนการตัดสินใจและยอมรับผลของการกระทำด้วยตนเองทีละเล็กละน้อย อย่างเข้มแข็ง อดทน โดยมีผู้ใหญ่สนับสนุนด้วยจิตเป็นกลางและเข้าใจอยู่เบื้องหลัง

๒. การมีวินัย เนื่องจากการเรียนรู้ของเด็กเกิดจากการใช้อย่างตะหนัทั้ง ๖ เข้าสัมผัส เรียนรู้ ซึมซับสิ่งรอบตัว ดังนั้นหากต้องการให้เด็กมีวินัยที่ดีงามซึ่งเป็นเสมือนรากแก้วของชีวิต ต้นแบบ ที่ดีจึงต้องตระหนักและให้ความสำคัญในการดำเนินชีวิตให้เป็นผู้มีวินัยที่ดีงาม ซึ่งคุณภาพของวินัยนั้นขึ้นตรงกับคุณภาพของการฝึกให้มีสติอยู่กับกายและใจมากพอ ด้วยการหมั่นฝึกฝนอบรมตนให้มีลักษณะของพุทธะ ได้แก่ เป็นผู้รู้ (รู้ตัวทั่วพร้อมและรู้ว่าควรทำอะไรอย่างไรจึงเรียบร้อยดีงาม) เป็นผู้ตื่น (คือมีสติตั้งตัวเองให้อยู่กับปัจจุบันตื่นจากความหลงหรือจมกับอารมณ์ในอดีตหรืออนาคต) เป็นผู้เบิกบาน (มีความสุขในขณะทำงาน เพราะทุกข์ตามมาไม่ถึง เพราะเห็นทุกข์แต่ไม่เป็นทุกข์) เมื่อผู้ใหญ่เป็นต้นแบบ เด็กฝึกให้ตนเองมีลักษณะเป็น ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เป็นสม่าเสมอ จะส่งผลให้การกระทำที่ออกจากจิตที่ดีงามเบิกบานเช่นนี้ย่อมสะท้อนสู่การกระทำภายนอก ที่ทำด้วย ความอ่อนโยน รอบครอบ และเฉียบคม เชิญชวนให้เด็กได้ซึมซับ จดจำ ภาพของความมีวินัยที่ดีงามเหล่านั้น ประทับลงในจิตใจ ประกอบด้วยการที่เด็กได้ฝึกฝนทำซ้ำ เป็นประจำ สม่าเสมอ ก็ช่วยส่งผลให้ เด็กเลียนแบบพฤติกรรมดีงามเหล่านั้นได้ในที่สุด ทั้งนี้ต้องใช้กระบวนการที่ไม่ตึงและไม่หย่อนจนเกินไป

๓. การพัฒนาตนเอง เนื่องจากเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า องค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาเด็กคือ คุณภาพของบุคคลที่รับผิดชอบเด็ก หากมีนิสัยเป็นนักพัฒนาตนเอง โดยคอยตรวจสอบและปรับปรุงให้เป็นผู้มีสติอยู่กับกายและจิตบ่อยครั้ง มีความเพียรในการฝึกฝนอบรมตนให้เป็นผู้มีความเห็นชอบ มีความรู้แจ้งตามความเป็นจริง อดทนต่ออุปสรรค ลงมือทำจริง หรือเพียรเจริญอยู่ในทางอันประเสริฐ (มรรค ๘ ไตรสิกขา บุกริยาวัตถุ ๓) ตลอดจนพัฒนาให้กัลยาณมิตรต่อตนเองและผู้อื่น ตามคุณลักษณะตามหลักกัลยาณมิตร ๗ ประการ คือ นำเข้าหา นำเคารพ มีความรู้่ายกย่อง จูงใจเด็กได้ อดทน อธิบายเรื่องที่ยากให้เข้าใจได้ และประพฤติดีเป็นแบบอย่าง นอกจากพัฒนาตนเอง ควรเป็นนักพัฒนาการสอนให้มีศิลปะ ที่เข้าถึงเด็กแต่ละแบบ และหากมีกลวิธีที่ขัดเกลาส่งเสริมเด็กให้ มีพัฒนาการทั้งด้าน กาย จิต ปัญญา ได้เหมาะสมและถูกวิธี

๔.๒ หลักการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ

หลักการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธประกอบด้วย ๗ หลักการโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. สร้างศรัทธาต่อการเรียนรู้ ด้วยการมีต้นแบบคุณลักษณะเป็นกัลยาณมิตร กระบวนการเรียนรู้ ให้ความสำคัญในการเลือกบุคคลที่มีลักษณะเป็นต้นแบบที่ดีได้ เพราะเด็กมักมีพฤติกรรมตามผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิด ดังนั้นหากต้องการปลูกฝังรากของการดำเนินชีวิตที่ดีงามตามหลักพระพุทธศาสนาได้นั้นจำเป็นต้องคัดเลือกและพัฒนาบุคคลที่จะมาทำเป็นต้นแบบที่ดีให้แก่เด็ก โดยพิจารณาจากพฤติกรรมและแนวคิดที่สะท้อนให้เห็นคุณสมบัติความกัลยาณมิตร ๗ ประการ (นำเข้าหา นำเคารพ มีความรู้ จูงใจได้ อดทนเป็น ถ่ายทอดเรื่องที่ยากลึกซึ้งที่เข้าใจได้ และแนะนำทางดี) มีคุณธรรมตามหลักพรหมวิหาร ๔ (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) และมีการดำเนินชีวิตตามหลักอริยมรรค ๘ (เห็นชอบ คิดชอบ พูดชอบ กายชอบ หน้าที่ชอบ เพียรชอบ สติชอบ สมาธิชอบ) และรู้จักบริหารจัดการชีวิต ตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ (รู้เหตุ รู้ผล รู้คน รู้กาล รู้บุคคล รู้ชุมชน และรู้ประมาณพอดี) และทำการสอนตามหลักที่กล่าวว่า “มีความสุขให้เห็น เป็นคนดีมีให้ดู พาลงมือทำชวนให้คิดเป็น สนับสนุนให้แบ่งปัน” กล่าวคือ การทำงานช่วยสร้างเด็กให้พัฒนานั้นจำเป็นต้องเริ่มที่

ตัวผู้สอน และสอนเด็กด้วยการทำให้เป็นแบบอย่างที่ดี ด้วยการมีความสุขในงานที่ทำเพราะเข้าใจความจริงของธรรมชาติ และเข้าใจความจริงของเด็ก และรู้จักวางตัวให้เหมาะสมกับความจริง และประพัตติตนเป็นคนดีสม่ำเสมอให้ลูกเห็น จากนั้นเมื่อเห็นว่าเด็กมีความสนใจใคร่รู้ในเหตุผลอันใด ควรชี้ชวนและตั้งคำถามให้เด็กรู้จักคิดเป็น ให้เห็นคุณค่าหรือความงาม ผลลัพธ์ของพฤติกรรมต่าง จนมีความคิดเห็นถูกต้องชอบธรรมต่อเรื่องนั้นให้มากขึ้น การทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องผู้มีสติจิตเบิกบาน (กุศลจิต) และพฤติกรรมที่อ่อนโยนประกอบเมตตาและปัญญา (กรรมดี) เช่นนี้ จะทำให้เด็กสัมผัสด้วยความเย็นเมื่ออยู่ใกล้และใคร่อยากเลียนแบบพฤติกรรม (ผล หรือวิบาก) ซึ่งทั้งหมดเป็นการสร้างเหตุปัจจัยให้เด็กมีเมตตาพันธุ์แห่งความสุขและสติปัญญา อันเป็นปัจจัยในการก้าวสู่ความเป็นมีสุขและเกื้อกูลได้ ทั้งนี้ปัจจัยดังกล่าวจะฝังรากลงในหัวใจเด็กได้ ต้องอาศัยการร่วมมือกับทุกฝ่ายที่แวดล้อมเด็ก โดยเฉพาะพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ ที่ต้องช่วยกันปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีคุณสมบัติตามคุณลักษณะตามต้นแบบที่ดี เพื่อสร้างครอบครัวกัลยาณมิตร ที่ทำงานร่วมกันเพื่อสร้างอนาคตของโลกให้มีเมตตาพันธุ์แห่งอารียะ

๒. สร้างความเคยชินที่ดีงาม (ศีล) ในวิถีชีวิตประจำวัน

การมีศีลเป็นฐานเป็นรากที่จะบ่มเพาะความดีงามทั้งหลายให้เกิดขึ้น ซึ่งต้องบ่มเพาะตั้งแต่เด็กเล็ก โดยอาศัยกระบวนการที่ไม่หย่อนและตรึงกันไป แต่มีความสม่ำเสมอ ด้วยการทำให้เป็นต้นแบบที่ดี มีความชัดเจน ชี้ชวนให้เด็กลงมือทำโดยมีผู้ใหญ่ทำไปพร้อมกัน ด้วยจิตใจที่เบิกบานมีความสุข เป็นประจำสม่ำเสมอ มั่นคง ไม่ขึ้นลงตามอารมณ์ และมีความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ต่อการทำหน้าที่เลี้ยงดู อบรมให้การศึกษาแก่เด็ก โดยใช้งานนั้นเป็นฐานแห่งการปฏิบัติธรรม (ภาวนา) ด้วยจิตมีสติ รู้ ตื่น และเบิกบาน ไม่ขุ่นมัว ไม่เพ่งโทษ แต่ประกอบด้วยเมตตาตามหลักพรหมวิหาร ๔ มีสติ เป็นสมาธิ อยู่กับงานในทุกกิจกรรมในชีวิตประจำวันพร้อมเผื่อสังเกตเด็กได้ และตระหนักรู้ตัวว่า มีเด็กที่คอยเลียนแบบและซึมซับพฤติกรรมของผู้ใหญ่ที่ได้อยู่ใกล้เสมอการทำทุกอย่างด้วยจิต ที่รู้ตื่น และเบิกบาน ทั้งก่อนทำ ระหว่างทำ และหลังทำ บวกกับการมีความรู้มีประสบการณ์ว่าทำอะไร ถึงจะพัฒนาให้มีความเรียบร้อยดีงาม ก่อความสุขให้ทั้งตัวเองและผู้อยู่ใกล้

๓. สร้างบรรยากาศต่อการเรียนรู้ บรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ คือบรรยากาศที่มีลักษณะเป็นมิตร อบอวนด้วยความรัก ความอบอุ่น ความปลอดภัย เรียบง่าย สบายใจ มีความสงบ และเป็นอิสระ แต่คงไว้ซึ่งวินัยที่ดีงาม มีความเคารพกันและกัน และเคารพกฎระเบียบวินัยในการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสันติ อันมีความไม่เบียดเบียนกัน และมีความเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นฐาน ซึ่งจะเอื้อให้เกิดสมาธิ และปัญญาในขณะที่เรียนรู้ได้ โดยมีผู้ใหญ่ที่รู้จักทำภาวนาขณะทำงานเป็น จะรู้จักควบคุมกายวาจา และจิตให้ปกติ ไม่ขุ่นมัว ไม่คิดเบียดเบียน ประกอบด้วยความรัก ความเข้าใจ เด็ก ความกรุณา จะส่งผลให้มีพฤติกรรมที่อ่อนโยน ทั้งควรสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้ถูกจังหวะ โดยทั่วไปแบ่งได้ ๓ ช่วง คือ (๑) ช่วงเริ่มต้นการเรียนรู้ การทำให้เด็กเกิดความรู้สึกคุ้นใจ ไว้วางใจและศรัทธา เป็นสิ่งแรกที่จะต้องให้เกิดขึ้น เพราะจะทำให้เด็กพร้อมที่จะเรียนรู้อย่างสบายใจ (๒) ช่วงเด็กกำลังเรียนรู้ครูควรกระตุ้นให้เด็กสนใจใคร่รู้ ด้วยการตั้งคำถาม และใช้น้ำเสียงที่มีจังหวะน่าสนใจ หรือท้าทาย ชวนให้เข้ามาศึกษา เมื่อเด็กกำลังลงมือเข้ามาเรียนรู้ ครูควรสร้างบรรยากาศที่สงบ เป็นอิสระ ให้เด็กมีสมาธิในการศึกษาค้นคว้าได้อย่างเต็มที่ (๓) ช่วงสุดท้ายต้องสร้างให้เกิดความรู้สึกมีความสุข มีความภูมิใจในตัวเอง นอกจากนี้ ควรสร้างบรรยากาศ ของการภาวนาให้เป็นนิสัย คือ ไม่ว่าเมื่อใดที่

กายเคลื่อนไหว ขอให้รักษาใจให้ตั้งมั่นอยู่กับการเคลื่อนไหวของกาย แล้วทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยการมีสติที่ตั้งมั่นอยู่กับงานที่ทำ เมื่อมีอารมณ์ต่างๆ มากระทบ (รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส อารมณ์ทางใจ) ผู้ใหญ่ต้องนำไปปฏิสัมพันธ์เหล่านั้นเกิดขึ้นในเชิงบวก โดยร่วมกันรับสัมผัสเหล่านั้นอย่างมีสติไปพร้อมๆ กันกับเด็กด้วยความรู้ตื่น และเบิกบาน และชักชวนมองโลกตามความเป็นจริง ให้รู้คิดเป็น ว่าชีวิตคืออะไร เมื่อเกิดปัญหากับชีวิตควรทำอย่างไร

๔. สร้างอิทธิบาท โดยเริ่มด้วยการสร้างแรงจูงใจให้เด็กมีฉันทะในการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ ซึ่งผู้เลี้ยงดูเด็กต้องเฝ้าสังเกตมากพอจนเห็นและเข้าใจ อุปนิสัยใจคอ ความคิด ตลอดจนลักษณะประจำธาตุ หรือจริตของเด็กแต่ละคนได้ และสามารถสื่อสารหรือออกแบบกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนแต่ละคนมีความสนใจ หรือเร้ากุศลให้เกิดความพอใจ (ฉันทะ) ในการเรียนรู้ได้ เช่น การสร้างมโนทัศน์ คือทำให้ผู้เรียนเห็นภาพ เห็นเป้าหมายในการเรียนรู้ ผ่านบทเพลง นิทาน การละเล่น ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง เพื่อให้ได้อายตนะทั้ง ๖ เรียนรู้อย่างถูกต้องตามอิทธิบาท ๔ (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) เช่น การจูงใจเด็กที่เป็นศรัทธาจิต ควรสร้างให้เกิดการศรัทธาในการลงมือปฏิบัติ หรือปฏิบัติแล้วพริกให้เป็นปัญญาในที่สุด สำหรับเด็กที่เป็นพุทธรจิต อาจล่อด้วยตัณหา ในช่วงแรกเพื่อให้ลงมือปฏิบัติแล้วพริกให้เป็นปัญญาในที่สุด สำหรับเด็กที่เป็นพุทธจริต อาจเพียงสร้างความเห็นชอบก็พร้อมจะลงมือปฏิบัติ สำหรับเด็กโทสจริต อาจชักจูงในลักษณะท้าทาย ขวนให้ทดลองปฏิบัติเป็นต้น ทั้งนี้เมื่อเด็กเริ่มมีฉันทะในการเรียนรู้แล้ว ผู้ใหญ่ที่ดูแลเด็กมีหน้าที่เฝ้าสังเกตการณ์เรียนรู้ของเด็ก ว่าเด็กมีวิธีการเรียนรู้อย่างไรให้ได้คำตอบ มีความเพียร มีความตั้งใจพอไหม ทั้งนี้ถ้าผู้ใหญ่สังเกตว่า เด็กยังมีความเพียรไม่พอ หรือมีสมาธิพอที่จะพบกับคำตอบได้ ผู้ใหญ่ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในจังหวะที่เด็กกำลังเลิกสนใจ เรียนรู้บนฐานความเข้าใจในลักษณะของเด็กแต่ละคน เมื่อจบกิจกรรมการเรียนรู้หนึ่ง สิ่งที่คุณใหญ่ควรทำ คือ ให้เด็กได้เล่าเรื่อง หรือได้ตอบคำถามที่ตั้งใจหยิไว้ก่อนให้ลงมือทำ ทั้งนี้ผู้ใหญ่ควรสังเกตว่าเด็กแต่ละระดับชั้นมีพัฒนาการด้านคิดอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานหรือไม่อย่างไร แล้วหาทางช่วยเหลือพัฒนาในครั้งต่อไป และหลังเด็กถ่ายทอดการเรียนรู้เสร็จ ครูควรเป็นผู้ขมวดเรื่องราวและสรุปคำตอบตามเนื้อหาที่ได้เตรียมไว้เพื่อให้เด็กเรียนรู้เรื่องราวได้อย่างถูกต้องครบถ้วนมากขึ้น

๕. สร้างโยนิโสมนสิการ เด็กปฐมวัยส่วนใหญ่ยังคิดภายในใจโดยแยกคลาด้วยตนเองไม่ได้ แต่อาจช่วยให้เด็กฝึกคิดตามวัย โดยมีผู้ใหญ่ที่เข้าใจกระบวนการการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ทำให้กระบวนการช่วยให้เด็กได้สามารถย้อนคิดเรื่องราวที่เกิดจากประสบการณ์ทางกาย (รูปธรรม) ให้เป็นประสบการณ์ทางใจ (นามธรรม) ตามหลักโยนิโสมนสิการทั้ง ๑๐ อย่างเหมาะสมตามวัย ทั้งนี้มีเป้าหมายให้เด็กคิดเป็น เพื่อให้เด็กเห็นความจริง (เหตุปัจจัยที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป) ความติงาม (ความพึงพิงอาศัยซึ่งกันและกัน หรือความเกี่ยวคู่กัน ความเป็นกันและกัน) ต่อ ๔ สาระการเรียนรู้ (ตัวฉัน บุคคล ธรรมชาติรอบตัว หรือสิ่งต่างๆ รอบตัว) จนสามารถปฏิบัติที่ควรทำต่อ ๔ สาระเหล่านั้นได้ถูกต้องพิจารณา ถึงเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องทำให้เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป โดยจัดย้อนนึกถึงเรื่องราวที่ได้เรียนรู้มาอย่างมีสมาธิเช่น ให้เด็กวาดภาพสรุปที่ตนเรียนมา หรือป้อนคำถามที่คอยจูงเด็กกับมาย้อนคิดเข้าไปภายในจิตใจที่ละชั้นอย่างถูกวิธีและเหมาะสมกับแต่ละเนื้อหาหรือสถานการณ์ที่เด็กเจอ ตามหลักโยนิโสมนสิการ ๑๐ ประการ เป็นผู้เชื่อมโยงประสบการณ์ทางกายที่เป็นรูปธรรมเป็นตามหลักโยนิโสมนสิการ กล่าวคือ เมื่อเด็กทำกิจกรรมใดแล้ว จัดช่วงเวลาให้เด็กคิด

ทบทวนเหตุปัจจัย และผลที่ได้ลงมือทำไปแล้ว แล้วน้อมนำประสบการณ์ภายนอกนั้นเข้าสู่ประสบการณ์เรียนรู้ภายในเพื่อพัฒนาให้ก้าวหน้าทั้งปัญญาภายนอก (ความรู้ภายนอก) และภายใน (เข้าใจสุขทุกข์ของตน) ผ่านการตั้งคำถามนำเพื่อให้เด็กได้ย้อนคิดทบทวนที่ละขั้นๆ ในลักษณะที่ให้เด็กเห็นว่าเขามีความสุข ทุกข์อย่างไร เห็นที่มา ที่ไป เห็นความงามหรือความเกื้อกูลสละ การให้สิ่งที่ดีที่สุด เป็นความสุขสูงสุด

๖. สร้างประสบการณ์ เนื่องจากผู้เรียนเป็นเด็กปฐมวัย ธรรมชาติการเรียนรู้ผ่านการเล่น การลงมือปฏิบัติ หรือทำงานศิลปะ ที่มีลักษณะส่งเสริมการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ และมีความหลากหลาย เช่นของเล่นที่เป็นธรรมชาติไม่สำเร็จรูป งานปั้น งานหัตถกรรม งานสีน้ำ งานทำอาหาร เป็นต้น เพื่อการซึมซับการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง แล้วต่อยอดการเรียนรู้เหล่านั้นตามแนวความคิด ๓ สุข คือ (๑) สุขเนื่องจากการมีสติ (๒) สุขจากการมีสมาธิ (สุขจากการสร้าง) เช่นความสุขในการนำวัสดุเหลือใช้มาสร้างสรรค์สิ่งใหม่หรือประดิษฐ์ของเล่นชิ้นใหม่ (๓) สุขจากการมีปัญญาดี (สุขเมื่อให้) เพราะได้ให้สิ่งที่ตัวทำ หรือทำตัวให้มีเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

๗. สร้างโอกาสใช้เด็กทำกิจกรรม ด้วยการหาเวที หรือกิจกรรมอะไรที่เหมาะสมกับความสามารถของเด็กแต่ละกลุ่มที่จะมาทำงานจิตอาสา ในรูปแบบที่เด็กเต็มใจ และภูมิใจนำเสนอ ทั้งนี้ผู้ใหญ่ต้องมีศิลปะในการจัดโอกาส และเสริมแรงใจ ตลอดจนไม่วิพากษ์วิจารณ์เรื่องผลงานแต่ยอมรับอย่างเต็มที่เด็กเป็นได้ แต่ให้ความสำคัญด้านกระบวนการ ความตั้งใจ และให้โอกาสได้เรียนและทำซ้ำ ให้มากที่สุดเป็นประจำ และควรเป็นกิจกรรมที่ทั้ง บ้าน วัด โรงเรียน ได้ออกแบบ และมีส่วนร่วมช่วยกันและกัน

จากที่กล่าวมาในข้างต้นสรุปได้ว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสำหรับเด็กปฐมวัย มีหลัก ๗ ประการ คือ (๑) การสร้างศรัทธา ต่อการเรียนรู้โดยยึดหลักกัลยาณมิตรที่ช่วยเหลือให้เด็กปฐมวัยมีการเรียนรู้และเลียนแบบพฤติกรรม จิตใจ วินัย และปัญญาแน่วแน่ (๒) การสร้างความเคยชินที่ดีงาม (ศีล) ในวิถีชีวิตประจำวัน (๓) การสร้างบรรยากาศต่อการเรียนรู้ด้วยความเมตตาการให้อิสระทางความคิดโดยมีศีลเป็นพื้นฐาน (๔) การสร้างอิทธิบาท โดยมีฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสาให้การเรียนรู้ (๕) การสร้างโยนิโสมนสิการเพื่อปัญญาสัมมาทิฐิของเด็กปฐมวัย (๖) การสร้างประสบการณ์ด้านการลงมือปฏิบัติ (๗) การสร้างโอกาสให้เด็กได้ทำกิจกรรม

๔.๓. การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสำหรับเด็กปฐมวัย ในโรงเรียน อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์

จากการลงพื้นที่โรงเรียนในอำเภอตากฟ้าพบว่า โรงเรียนในอำเภอตากฟ้าสร้างศรัทธาต่อการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยในโรงเรียนอำเภอตากฟ้าด้วยการเป็นกัลยาณมิตรของผู้บริหารและของครู ดังนี้

๑. สร้างศรัทธาต่อการเรียนรู้

การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธด้วยการสร้างศรัทธาต่อการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย ในโรงเรียน อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์คุณสมบัติความเป็นกัลยาณมิตร ๗ ประการ(นำเข้าหา นำเคารพ มีความรู้ จูงใจได้ อดทน)มีคุณธรรมตามหลักพรหมวิหาร ๔ (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) และมีการดำเนินชีวิตตาม คุณสมบัติความเป็นกัลยาณมิตร ๗ ประการ(นำเข้าหา นำเคารพ มีความรู้

จงใจได้ อดทน)มีคุณธรรมตามหลักพรหมวิหาร ๔ (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) และมีการดำเนินชีวิตตามโดยแบ่งออกดังนี้

๑.๑ ระดับผู้บริหาร

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธผู้บริหารต้องสร้างศรัทธาโดยมีนโยบายที่เป็นกัลยาณมิตร ซึ่งมีนโยบายให้ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง มีความอดทน ถ่ายทอดองค์ความรู้ และแนะนำเด็กปฐมวัยไปในทางที่ดี และผู้บริหารต้องรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักคน รู้จักกาล รู้จักบุคคล รู้ชุมชน และรู้ประมาณพอดีแก่เด็กปฐมวัย จากการสัมภาษณ์นายสุรินทร์ พึ่งสุข^๑ และ นายวิเชียร คงศิริ^๒

๑.๒ ระดับครูผู้สอน

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธครูผู้สอนต้องมีหลักพรหมวิหาร คือเมตตาต่อลูกศิษย์และมีอุเบกขาในเรื่องที่ไม่เป็นไปตามกฎระเบียบ จากการสัมภาษณ์นางพิกุล โตสงคราม^๓ และนางณัฐริน สุทัศน์สันติ^๔ ครูผู้สอนต้องดำเนินชีวิตในการจัดการเรียนรู้ด้วยความที่ถูกต้อง คิดในทางที่ดี มีการเจรจาไพเราะ วางตัวให้เหมาะสม ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียร มีสันติและสมาธิ

๒. สร้างความเคยชินที่ดีงาม (ศีล) ในวิถีชีวิตประจำวัน

การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธด้วยสร้างความเคยชินที่ดีงาม (ศีล) ในวิถีชีวิตประจำวันสำหรับเด็กปฐมวัยในเขตอำเภอตากฟ้าจังหวัดนครสวรรค์ดำเนินการทำตัวเป็นต้นแบบที่ดี มีความชัดเจน และมีความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ต่อการทำหน้าที่เลี้ยงดู อบรมให้การศึกษาแก่เด็ก การปฏิบัติธรรม (ภาวนา) ด้วยจิตมีสติ รู้ ตื่น และเบิกบาน ไม่ขุ่นมัว ไม่เพ่งโทษ แต่ประกอบด้วยเมตตาตามหลักพรหมวิหาร ๔ มีสติ เป็นสมาธิ อยู่กับงานในทุกกิจกรรมในชีวิตประจำวันด้วยจิต ที่รู้ตื่น และเบิกบาน ทั้งก่อนทำ ระหว่างทำ และหลังทำ บวกกับการพัฒนาให้มีความเรียบร้อยดีงาม ก่อความสุขให้ทั้งตัวเองและผู้อยู่ใกล้ โดยแบ่งออกดังนี้

๒.๑ ระดับผู้บริหาร

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสำหรับผู้บริหารการสร้าง ความเคยชินที่ดีงาม (ศีล) ผู้บริหารต้องมีนโยบายและทำตัวเป็นต้นแบบที่ดี มีความเห็นชอบ ต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับครูและเด็กปฐมวัย เพื่อก่อให้เกิดความสุข ทั้งต่อผู้บริหาร ครู และเด็กนักเรียน จากการสัมภาษณ์ นางจันทร์ตรา ประจักษ์แจ้ง^๕ และ นางอัญชลี จินดาทิพย์^๖

๒.๒ ระดับครูผู้สอน

^๑ สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ พึ่งสุข ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนบ้านน้ำว้าง วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

^๒ สัมภาษณ์ นายวิเชียร ศิริคง ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลตากฟ้า วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

^๓ สัมภาษณ์นางพิกุล โตสงคราม ครูโรงเรียนชุมชนบ้านน้ำว้าง วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

^๔ สัมภาษณ์นางณัฐริน สุทัศน์สันติ ครูโรงเรียนอนุบาลตากฟ้า วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

^๕ สัมภาษณ์ นางจันทร์ตรา ประจักษ์แจ้ง รักษาการแทนผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเทวฤทธิ์พันลึก (ศรีอุบลอุบลมณี) วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

^๖ สัมภาษณ์ นางอัญชลี จินดาทิพย์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองหลวง วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๕๘.

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธครูผู้ต้องเป็นต้นแบบที่ดีทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนและทุกกิจกรรมในชีวิตประจำวันครูต้องมีสติอยู่กับหน้าที่ของความเป็นครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัยทั้งในเวลา ก่อนสอน ระหว่างสอน และหลังสอน จากการสัมภาษณ์ นางฐิติมาณ์ ศรีเรือง^๗ และ นางยุพา ศิริรักษ์^๘

๓. สร้างบรรยากาศต่อการเรียนรู้

การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธผู้บริหารต้องสร้างบรรยากาศต่อการเรียนรู้ในโรงเรียนสำหรับเด็กปฐมวัยในเขตอำเภอตากฟ้าจังหวัดนครสวรรค์ บรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ คือ บรรยากาศที่มีลักษณะเป็นมิตร อบอวนด้วยความรัก ความอบอุ่น ความปลอดภัย เรียบง่าย สบายใจ มีความสงบ และเป็นอิสระ มีวินัยที่ดีงาม ทำให้เกิดสมาธิ และปัญญาในขณะที่เรียนรู้ได้ แบ่งได้ ๓ ช่วง คือ (๑) ช่วงเริ่มต้นการเรียนรู้ การทำให้เด็กเกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ ไว้วางใจและศรัทธา ทำให้เด็กพร้อมที่จะเรียนรู้ (๒) ช่วงเด็กกำลังเรียนรู้ครูควรกระตุ้นให้เด็กสนใจใคร่รู้ ด้วยการตั้งคำถาม และใช้น้ำเสียงที่มีจังหวะน่าสนใจ หรือทำท่าย ชวนให้เข้ามาศึกษา (๓) ช่วงสุดท้ายต้องสร้างให้เกิดความรู้สึกมีความสุข มีความภูมิใจ ควรสร้างบรรยากาศ ของการภาวนาให้เป็นนิสัย โดยแบ่งออกดังนี้

๓.๑ ระดับผู้บริหาร

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธของผู้บริหารสร้างบรรยากาศต่อการเรียนรู้ ด้วยการสร้างบรรยากาศต่อการเรียนรู้ ในโรงเรียนให้มีลักษณะเป็นมิตร เหมือนเป็นบ้านหลังที่สอง อบอวนด้วยความรัก ความอบอุ่น ความปลอดภัย มีความรู้สึกเรียบง่าย สบายใจ มีความสงบ และเป็นอิสระ ต่อเด็กปฐมวัย มีความเคารพ กฎ ระเบียบ และวินัยในการอยู่ร่วมกันในการสร้างบรรยากาศต่อการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยเพื่อก่อให้เกิดสมาธิและปัญญาในการเรียนรู้มีจิตที่ปกติ ทั้งผู้บริหาร คุณครูและเด็กนักเรียน จากการสัมภาษณ์ นายวินัย ศรีสิงห์^๙ และ นายสังเวียน หมวกผัน^{๑๐}

๓.๒ ระดับครูผู้สอน

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธครูผู้สร้างบรรยากาศต่อการเรียนรู้ในห้องเรียน ควรสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้ถูกกับจังหวะน่าสนใจทำให้เด็กเกิดความรู้สึก อบอุ่น ไว้วางใจและศรัทธา เพราะจะทำให้เด็กพร้อมที่จะเรียน ครูควรสร้างบรรยากาศที่สงบเป็นอิสระทำให้เด็กมีสมาธิในการศึกษาค้นคว้าได้อย่างเต็มที่ ต้องสร้างให้เกิดความรู้สึกมีความสุข มีความภูมิใจในตัวเองและควรสร้างบรรยากาศ ของการภาวนาให้เป็นนิสัย ครูควรจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็ก ปฐมวัยทั้งในเวลา ก่อนสอน ระหว่างสอน และหลังสอน จากการสัมภาษณ์ นางอานวย สิงห์นัด^{๑๑} และ นางยุวดี พู่เผ่า^{๑๒}

^๗ สัมภาษณ์ นางฐิติมาณ์ ศรีเรือง ครูโรงเรียนชุมชนบ้านน้ำว้าง วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

^๘ สัมภาษณ์ นางยุพา ศิริรักษ์ ครูโรงเรียนบ้านเทวฤทธิ์พันลึก(ศรีอุบลอุทิศ) วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

^๙ สัมภาษณ์ นายวินัย ศรีสิงห์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านลาด วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายสังเวียน หมวกผัน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองหลวง วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นางอานวย สิงห์นัด ครูโรงเรียนบ้านเทวฤทธิ์พันลึก(ศรีอุบลอุทิศ) วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นางยุวดี พู่เผ่า ครูโรงเรียนอนุบาลตากฟ้า ; วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

๔. สร้างอิทธิบาท

การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธผู้บริหารต้องสร้างอิทธิบาท ๔ ในโรงเรียนสำหรับเด็กปฐมวัยในเขต อำเภอดงตาล จังหวัดนครสวรรค์ การสร้างแรงจูงใจให้เด็กมีฉันทะในการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ ซึ่งผู้เลี้ยงดูเด็กต้องเฝ้าสังเกต อุปนิสัยใจคอ ความคิด ลักษณะของเด็กแต่ละคนได้ การสื่อสารหรือออกแบบกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนแต่ละคนมีความสนใจ หรือเร้ากุศลให้เกิดความพอใจ (ฉันทะ) ในการเรียนรู้ได้ ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง เพื่อให้ได้อายตนะทั้ง ๖ เรียนรู้อย่างถูกต้องตามอิทธิบาท ๔ (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา)

๔.๑ ระดับผู้บริหาร

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธผู้บริหารสร้างอิทธิบาทด้วยการสร้างแรงจูงใจให้เด็กมีฉันทะในการเรียนรู้ อุปนิสัยใจคอ ความคิด ให้เกิดความพอใจ(ฉันทะ)ในการเรียนรู้ได้ ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง เพื่อให้ได้อายตนะทั้ง ๖ เรียนรู้อย่างถูกต้องตามอิทธิบาท ๔ ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง เพื่อให้ได้อายตนะทั้ง ๖ เรียนรู้อย่างถูกต้องตามฉันทะ ความพอใจรักใคร่ วิริยะความพากเพียร จิตตะ ความเอาใจใส่ วิมังสา ความมั่นสอดส่องให้กับเด็กปฐมวัยในการสร้างอิทธิบาททั้งของผู้บริหาร คุณครูและเด็กนักเรียน จากการสัมภาษณ์ นายวิเชียร ศิริคง^{๑๓} และ นางจันทร์ตรา ประจักษ์แจ้ง^{๑๔}

๔.๒ ระดับครูผู้สอน

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ ครูผู้สอนได้สร้างอิทธิบาท ควรสร้างแรงจูงใจเด็กให้เกิดศรัทธาจิต ควรสร้างให้เกิดการศรัทธาในการลงมือปฏิบัติแล้วฝึกให้เกิดปัญญาในที่สุด และเกิดความสุข มีความพากเพียรและตระหนักรู้ตัวว่ามีเด็กคอยเลียนแบบซึมซับพฤติกรรมของครูที่จัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัย จากการสัมภาษณ์นางสาวสุภาภรณ์ ฤทธิ์บำรุง^{๑๕} และ นางพัชรา ศรีสิงห์^{๑๖}

๕. สร้างโยนิโสมนสิการ

การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ ผู้บริหารได้สร้างโยนิโสมนสิการในโรงเรียนสำหรับเด็กปฐมวัยในเขต อำเภอดงตาล จังหวัดนครสวรรค์กระบวนการการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ทำให้กระบวนการช่วยให้เด็กได้สามารถย้อนคิดเรื่องราวที่เกิดจากประสบการณ์ทางกาย (รูปธรรม) ให้เป็นประสบการณ์ทางใจ (นามธรรม) ตามหลักโยนิโสมนสิการทั้ง ๑๐ อย่างเหมาะสมตามวัย ทั้งนี้มีเป้าหมายให้เด็กคิดเป็น เพื่อให้เด็กเห็นความจริง (เหตุปัจจัยที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป) ความดีงาม (ความพึงพอใจอาศัยซึ่งกันและกัน หรือความเกื้อกูลกัน ความเป็นกันและกัน) ต่อ ๔ สาระการเรียนรู้ (ตัวฉัน บุคคล ธรรมชาติรอบตัว หรือสิ่งต่างๆรอบตัว)พิจารณา ถึงเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีสมาธิหลักโยนิโสมนสิการ ๑๐ ประการ เป็นผู้เชื่อมโยงประสบการณ์ทางกายที่เป็นรูปธรรมเป็นตามหลักโยนิโสมนสิกา โดยแบ่งออกดังนี้

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายวิเชียร ศิริคง ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลดงตาล วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางจันทร์ตรา ประจักษ์แจ้ง รักษาการแทนผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเทวฤทธิ์พันลึก (ศรีอุบลอุปลัมภ์) วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นางสาวสุภาภรณ์ ฤทธิ์บำรุง ครูโรงเรียนบ้านหนองหลวง วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๑๖} สัมภาษณ์นางพัชรา ศรีสิงห์ ครูโรงเรียนบ้านหนองหลวง วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๕๙.

๕.๑ ระดับผู้บริหาร

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ ผู้บริหารจะต้องมีนโยบายสร้างโยนิโสมนสิการในโรงเรียนและเป็นกัลยาณมิตรกับครู และนักเรียน ด้านเด็กปฐมวัยส่วนใหญ่ยังเล็ก คิดภายในใจแยกปลายด้วยตนเองไม่ได้ จะต้องอาศัยครูผู้สอนภายในโรงเรียน ที่มีความเข้าใจ กระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการ จะทำให้เด็กเกิดประสบการณ์ทางกาย (รูปธรรม) ให้เป็น ประสบการณ์ทางใจ (นามธรรม) ตามหลักโยนิโสมนการทั้ง ๑๐ อย่างเหมาะสมตามวัย มีเป้าหมายให้เด็กคิดเป็น เพื่อให้เด็กเห็นจริง (เหตุปัจจัยที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป)จากการสัมภาษณ์นางสาวบัว นาค เวียงทอง^{๑๗} และ นายนพพล เพ็ญวิจิต^{๑๘}

๕.๒ ระดับครูผู้สอน

ในการจัดกระบวนการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ ครูผู้สอนมีการจัดการเรียนรู้ สร้างโยนิโสมนสิการ เพื่อให้เด็กปฐมวัย มีการเรียนรู้และมีความเข้าใจกระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการ จะทำให้เด็กเกิดประสบการณ์ทางกาย (รูปธรรม) ให้เป็นประสบการณ์ทางใจ (นามธรรม) ตามหลักโยนิโสมนการทั้ง ๑๐ อย่างเหมาะสมตามวัยมีเป้าหมายให้เด็กคิดเป็น เพื่อให้เด็กเห็นความจริง (เหตุปัจจัยที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป แล้วนำมาเป็นพื้นฐานการเรียนรู้ในการปฏิบัติครั้งต่อไป ในชีวิตประจำวัน ที่เหมาะสมต่อไปจากการสัมภาษณ์นางสาวบัว นาค เวียงทอง และ นายนพพล เพ็ญวิจิต

๖. สร้างประสบการณ์

การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ ผู้บริหารได้สร้างประสบการณ์ในโรงเรียนสำหรับเด็กปฐมวัยในเขต อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ผ่านการเล่น การลงมือปฏิบัติ หรือทำงานศิลปะ ที่มีลักษณะส่งเสริมการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ และมีความหลากหลาย เช่น ของเล่นที่เป็นธรรมชาติไม่สำเร็จรูป งานปั้น งานหัตถกรรม งานสีน้ำ งานทำอาหาร เป็นต้น เพื่อการซึมซับการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง การเรียนรู้ตามแนวความคิด ๓ สุข คือ (๑) สุขเนื่องจากการมีสติ (๒) สุขจากการมีสมาธิ (สุขจากการสร้าง) เช่นความสุขในการนำวัสดุเหลือใช้มาสร้างสรรค์สิ่งใหม่ หรือประดิษฐ์ของเล่นชิ้นใหม่ (๓) สุขจากการมีปัญญา (สุขเมื่อให้) เพราะได้ให้สิ่งที่ตัวทำ หรือทำตัวให้มีเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยแบ่งออกดังนี้

๖.๑ ระดับผู้บริหาร

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ ผู้บริหารจะต้องมีนโยบายส่งเสริมด้านการสร้างประสบการณ์ให้เด็กปฐมวัย เนื่องจากธรรมชาติการเรียนรู้ผ่านเล่น การลงมือปฏิบัติ หรือทำงานศิลปะ ที่มีลักษณะส่งเสริมการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ และมีความหลากหลาย เพื่อการซึมซับการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงแล้วต่อยอดการเรียนรู้ ตามแนวคิด ๓ สุข คือ (๑) สุขเนื่องจากการมีสติ (๒) สุขจากการมีสมาธิ (๓) สุขจากการมีปัญญา สุขเมื่อให้เพราะได้ให้สิ่งที่ต้องทำ หรือทำตัวให้มีเป็น

^{๑๗} สัมภาษณ์นางสาวบัว นาค เวียงทอง ครูโรงเรียนบ้านหนองหลวง วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๑๘} สัมภาษณ์นายนพพล เพ็ญวิจิต ครูโรงเรียนบ้านหนองหลวง วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๕๙.

ประโยชน์ต่อส่วนรวม ในฐานะผู้บริหารที่ดี จากการสัมภาษณ์นายสุรินทร์ พึ่งสุข^{๑๙} และ นายสังเวียน หมวกผัน^{๒๐}

๖.๒ ระดับครูผู้สอน

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ ครูผู้สอนจะต้องจัดสร้างประสบการณ์ให้ผู้เรียนระดับปฐมวัย เพราะธรรมชาติการเรียนรู้ผ่านการเล่น การลงมือปฏิบัติทำงานศิลปะ ที่มีลักษณะส่งเสริมการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ และมีความหลากหลาย โดยครูผู้สอนเป็นผู้สอน เป็นผู้จัดประสบการณ์เพื่อการซึมซับการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง ตามแนวคิด ๓ สุข คือ (๑) สุขจากการมีศิลปะ (๒) สุขจากการมีสมาธิ (๓) สุขจากการมีปัญญา และได้นำมาปฏิบัติจริงจากการเรียนรู้ที่ครูเป็นผู้สร้างประสบการณ์ให้เด็ก จากการสัมภาษณ์นางยุวดี พูเฒ่า^{๒๑} และ นายพา ศิริรักษ์^{๒๒}

๗.สร้างโอกาสใช้เด็กทำกิจกรรม

การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธด้วยการสร้างโอกาสใช้เด็กทำกิจกรรม สำหรับเด็กปฐมวัยในโรงเรียน อำเภอดงตาล จังหวัดนครสวรรค์ กิจกรรม ด้วยการหาเวที หรือกิจกรรมอะไรที่เหมาะสมกับความสามารถของเด็กแต่ละกลุ่มที่จะมาทำงานจิตอาสา ในรูปแบบที่เด็กเต็มใจ และภูมิใจนำเสนอ ทั้งนี้ผู้ใหญ่ต้องมีศิลปะในการจัดโอกาส และเสริมแรงใจ ตลอดจนไม่วิพากษ์วิจารณ์เรื่องผลงานแต่ยอมรับอย่างเต็มที่ที่เป็นได้ แต่ให้ความสำคัญด้านกระบวนการ ความตั้งใจดี และให้โอกาสได้เรียนและทำซ้ำ ให้มากที่สุดเป็นประจำ และควรเป็นกิจกรรมที่ทั้ง บ้าน วัด โรงเรียน ได้ออกแบบ และมีส่วนช่วยกันและกันโดยแบ่งออกดังนี้

๗.๑ ระดับผู้บริหาร

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ ผู้บริหารมีนโยบายส่งเสริม สร้างโอกาสใช้เด็กทำกิจกรรม ทำงานจิตอาสาในรูปแบบที่เด็กเต็มใจและภูมิใจ และภูมิใจนำเสนอ จัดโอกาสให้เหมาะสม และเสริมแรงใจให้ความสำคัญด้านกระบวนการ ความตั้งใจดี และให้โอกาสได้เรียนและทำซ้ำๆ และควรจัดเป็นกิจกรรมที่ทั้งบ้าน วัด โรงเรียน ได้ออกแบบการมีส่วนร่วม ช่วยกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดอย่างหลากหลาย จากการสัมภาษณ์นางอัญชลี จินดาทิพย์^{๒๓} และนายวิเชียร ศิริคง^{๒๔}

๗.๒ ระดับครูผู้สอน

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ โดยครูผู้สอนส่งเสริม และสร้างโอกาสใช้เด็กสร้างเด็กทำกิจกรรมทำงานจิตอาสาในรูปแบบที่เด็กเต็มใจและภูมิใจ การนำเสนอ จัดโอกาสให้เหมาะสมและเสริมแรงใจ ให้ความสำคัญด้านกระบวนการ ความตั้งใจดีให้โอกาสได้เรียนรู้และทำซ้ำ และควรจัดเป็นกิจกรรม ทั้งนี้ บ้าน วัด โรงเรียน ได้ออกแบบ และการมีส่วนร่วมช่วย ซึ่งครูเป็นผู้

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ พึ่งสุข ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนบ้านน้ำว้าง วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายสังเวียน หมวกผัน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองหลวง วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางยุวดี พูเฒ่า ครูโรงเรียนอนุบาลตากฟ้า ; วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางยุพา ศิริรักษ์ ครูโรงเรียนบ้านเทวฤทธิ์พันลึก(ศรีอุบลอุทุมม์) วันที่ ๑๘ มีนาคม

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางอัญชลี จินดาทิพย์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองหลวง วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายวิเชียร ศิริคง ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลตากฟ้า.วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

กระตุ้นและคอยแนะนำซ้ำๆ เพราะเด็กปฐมวัย เป็นที่จะต้องดูแลเอาใจใส่ให้มาก เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และประโยชน์ยิ่งขึ้น จากการสัมภาษณ์นางอานวย สิงหนัด^{๒๕} และ นางพิกุล โตสงคราม^{๒๖}

๔.๓ ข้อเสนอในการนำไปใช้

ผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์โรงเรียนในอำเภอดงพญา จังหวัด นครสวรรค์ โดยการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียน และครูผู้สอนเด็กปฐมวัย พบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่ ให้มีการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธตามหลักพระพุทธศาสนา ในส่วนใหญ่ได้ส่งเสริมการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา โดยนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัย ซึ่งจะเป็นพื้นฐานทางการเรียนรู้ของพระพุทธศาสนา ซึ่งได้นำหลักธรรมด้านไตรสิกขา เรื่องของ ศีล สมาธิ ปัญญา มาประยุกต์ใช้กับเด็กปฐมวัย เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น และสำหรับโรงเรียนบางโรงเรียนที่มีได้ให้มีการจัดกิจกรรม การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ หรือมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แนวพุทธที่น้อยมาก ซึ่งไม่เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่จะทำให้เด็กปฐมวัยเกิดความบกพร่องทางด้าน ศีล สมาธิ ปัญญา และพัฒนาการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน ที่มีคุณธรรม จริยธรรม ในตัวของเด็กต่อไป

ผู้วิจัยมีความคิดเห็นจากการที่ได้ไปสัมภาษณ์ ผู้อำนวยการ และครูผู้สอนเด็กปฐมวัย โรงเรียนในอำเภอดงพญา ในครั้งนี้ การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ เป็นวิธีการจัดการเรียนรู้วางแนวทางพฤติกรรมที่เหมาะสมให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อช่วยให้เด็กรู้จักควบคุมตัวเอง รู้วิธีการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้ เพราะการมีวินัยในตัวเอง และเคารพวินัยของส่วนรวมของสังคม และการจัดสิ่งแวดล้อมที่แสดงให้เห็นสภาพความเป็นจริง ธรรมชาติ และสิ่งต่างๆ รอบตัวเพื่อให้เกิดการพัฒนาการใช้ชีวิตได้ อย่างถูกต้องดีงาม ทั้งด้านศีล สมาธิ ปัญญา ที่สามารถอยู่ร่วมกับชาวโลกได้ ไม่หลงไปตามในสิ่งเป็นอกุศลนั้นสร้างความดีที่เป็นกุศลให้แก่ตนและสังคมส่วนรวม

๔.๔ บทสรุป

การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสำหรับเด็กปฐมวัยมีหลัก ๗ ประการ คือ (๑) การสร้างศรัทธา ต่อการเรียนรู้โดยยึดหลักกัลยาณมิตรที่ช่วยเหลือให้เด็กปฐมวัยมีการเรียนรู้และเลียนแบบพฤติกรรม จิตใจ วินัย และปัญญาแน่วคิด (๒) การสร้างความเคยชินที่ดีงาม (ศีล) ในวิถีชีวิตประจำวัน (๓) การสร้างบรรยากาศต่อการเรียนรู้ด้วยความเมตตาการให้อิสระทางความคิดโดยมีศีลเป็นพื้นฐาน (๔) การสร้างอิทธิบาท โดยมีฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสาให้การเรียนรู้ (๕) การสร้างโยนิโสมนสิกาเพื่อปัญญาสัมมาทิฐิของเด็กปฐมวัย (๖) การสร้างประสบการณ์ด้านการลงมือปฏิบัติ (๗) การสร้างโอกาสให้เด็กได้ทำกิจกรรม การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ เป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ อย่างมีขั้นตอน เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมที่เหมาะสมให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อช่วยให้เด็กรู้จักควบคุมตัวเอง รู้วิธีการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้ เพราะการมีวินัยในตัวเอง และเคารพวินัยของส่วนรวมของสังคม โดยนำการเรียนรู้แนวพุทธตามหลักพระพุทธศาสนา ในส่วนใหญ่มา ส่งเสริม

^{๒๕} สัมภาษณ์ นางอานวย สิงหนัด ครูโรงเรียนบ้านเทวฤทธิ์พันลึก(ศรีอุบลอุบลณ์) วันที่ ๑๘ มีนาคม

^{๒๖} สัมภาษณ์นางพิกุล โตสงคราม ครูโรงเรียนชุมชนบ้านน้ำว้าง วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

การเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา ด้วยการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัย ซึ่งจะเป็นพื้นฐานทางการเรียนรู้ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักธรรมด้านไตรสิกขา เรื่องของ ศีล สมาธิ ปัญญา มาประยุกต์ใช้กับเด็กปฐมวัย เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ได้ผลดี และเกิดการเจริญงอกงามทางปัญญาตามลำดับสูงขึ้นต่อไป